

Сергій Володимирович ГРОШЕВ

головний спеціаліст - юрисконсульт,
Управління Державної казначейської служби у Київському районі
м. Харкова Харківської області
E-mail : SergeyGroshev1970@gmail.com

**УПРАВЛІННЯ SMART-СПЕЦІАЛІЗАЦІЄЮ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ
ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ**

Грошев, С. В. Управління smart-спеціалізацією фермерських господарств як стратегічний напрям підвищення ефективності використання земельних ресурсів [Текст] / Сергій Володимирович Грошев // Український журнал прикладної економіки. – 2018. – Том 3. – № 2. – С. 217-225. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Розв'язання проблеми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва вимагає вияву і максимального використання резервів господарської діяльності, як потенційних можливостей покращення кінцевих результатів роботи. Одним із таких стратегічних аспектів підвищення ефективності фермерського господарювання, використання земельних ресурсів є управління smart-спеціалізацією.

Мета. Формування теоретико-методичних засад управління smart-спеціалізацією фермерських господарств як стратегічного напрямку підвищення ефективності використання їх земельних ресурсів.

Метод. Під час проведення дослідження використано такі, методи: абстрактно-логічний, монографічний, історичний, системного аналізу й синтезу, графічний.

Результати. Сформовано теоретико-методичний базис smart-спеціалізації фермерських господарств. Доведено, що під smart-спеціалізацією фермерських господарств слід розуміти інноваційно-орієнтовану систему просторового планомірного розвитку соціально- й екологічно-збалансованого сільськогосподарського виробництва конкурентоспроможної продукції, що до того ж охоплює цілеспрямований процес виокремлення в результаті поділу суспільно-розподіленої праці галузей і видів економічної діяльності, які характеризуються однорідним випуском, техніко-технологічним забезпеченням і кваліфікацією персоналу, і супроводжується підвищенням ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу в довгостроковій перспективі. Показано, що smart-спеціалізація фермерських господарств повною мірою узгоджується з ієрархією стратегій економічного розвитку. Визначено принципи smart-спеціалізації на рівні фермерського господарства, регіону та галузі. Встановлено, що до інструментів smart-спеціалізації фермерських господарств належать: цифровізація агробізнесу, інноваційні агротехнології, органік-індустрія, державні інтервенції інноваційної продукції, підготовка й перепідготовка кадрів для інноваційного фермерства. Організаційними формами реалізації політики smart-спеціалізації є кластери в агропродовольчій сфері, замкнені ланцюги створення додаткової вартості, мережеві форми кооперації фермерських господарств, продуктова інтеграція, залучення фермерів до агротехнопарків, національних технологічних платформ, стартапи.

Ключові слова: спеціалізація; smart-спеціалізація; фермерське господарство; земельні ресурси; ефективність.

Serhii Volodymyrovych GROSHEV

Chief Specialist – Legal Adviser,
State Treasury Service Administration in Kyiv district of Kharkiv city in Kharkiv region
E-mail : SergeyGroshev1970@gmail.com

MANAGEMENT OF FARMS SMART SPECIALIZATION AS THE STRATEGIC LINE FOR INCREASING EFFICIENCY OF LAND RESOURCES USING

Abstract

Introduction. *The solution of the problem of increasing agricultural production efficiency demands identification and the maximum using of economic activity reserves as potential opportunities for improvement of the net resulting effects. One of such strategic aspects of increasing efficiency of farmer activity and land resources using is the smart specialization management.*

Purpose. *The goal of the research is to form the theoretical and methodical bases for management of farms smart specialization as the strategic line for increasing efficiency of their land resources using.*

Methods. *Such methods are used during the research: abstract and logical, monographic, historical, system analysis and synthesis, graphic.*

Results. *The theoretical and methodical basis for smart specialization of farms is created. It is proved that it is necessary to understand the smart specialization of farms as the innovative focused system of spatial systematic development of the social, ecological and balanced agricultural produce of competitive products, which as a result of division of a public distributed labor covers purposeful process of branches and types of economic activity allocation that are characterized by uniform output, technical and technological support, personnel qualification and also is followed by increasing efficiency of land and resource potential using in the long term. It is shown that the smart specialization of farms is fully coordinated with hierarchy of economic development strategies. The principles of smart specialization at the level of farm, region and branch are defined. It was established that tools of the farms smart specialization are: agrarian business digitalization, innovative agrarian technologies, organik-industry, state interventions of innovative products, training and retraining of personnel for innovative farming. Organizational forms of the smart specialization realization policy are clusters in agrarian food sphere, closed chains of value-added creation, network forms of farms cooperation, grocery integration, involvement of farmers into agrarian science and technology parks, national technological platforms, startups.*

Keywords: *specialization; smart specialization; farm; land resources; efficiency.*

JEL classification: L10; Q10; Q12; Q15

Вступ

Розв'язання проблеми підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва вимагає вияву і максимального використання резервів господарської діяльності, як потенційних можливостей покращення кінцевих результатів роботи. Одним із таких стратегічних аспектів підвищення ефективності фермерського господарювання, використання земельних ресурсів є управління smart-спеціалізацією.

Такий підхід нині повною мірою узгоджується із стратегією розвитку ООН «Майбутнє, якого ми прагнемо», стратегією розвитку ЄС «Європа 2020. Стратегія розумного, сталого й інклюзивного зростання», стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», стратегією розвитку аграрного сектора економіки України «3+5» тощо.

Розв'язанню проблеми управління спеціалізацією фермерських господарств

України в контексті раціоналізації землекористування присвятили свої праці В. Амбросов, В. Горьовий, А. Гуторов, В. Збарський, М. Калінчик, П. Канінський, М. Кропивко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, А. Третяк, В. Юрчишин.

Що стосується smart-спеціалізації, то її досліджували В. Геєць, Я. Бжуска, І. Дунаєв, Т. Косенкова, І. Маркович, Я. Пика, М. Федяєва, Н. Шестакович та інші вчені. Однак, ці наукові пошуки обмежені регіональною інноваційною політикою, охоплюють економіку загалом і не включають сільське господарство та фермерство.

Актуальність проблеми управління smart-спеціалізацією фермерських господарств, її стратегічна значущість обумовили вибір теми дослідження, постановку мети і задач наукового пошуку.

Мета дослідження

Метою статті є формування теоретико-методичних засад управління smart-спеціалізацією фермерських господарств як стратегічного напрямку підвищення ефективності використання їх земельних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження

У 2009 р. економісти Д. Форей, П. Девід і Б. Хол розробили концепт «smart specialization» [1]. У загальному вигляді «smart specialization» означає «розумну», інтенсивну спеціалізацію, яка оснований на інноваційних технологіях виробництва й просторового розвитку. У 2010 р. Єврокомісія схвалила документ «Європа 2020. Стратегія розумного, сталого й інклюзивного зростання». При цьому основними стратегічними цілями визначено такі [2]: «розумне» інтенсивне зростання економіки, що базується на знаннях і інноваціях; стале зростання на основі ресурсозбереження, екологічної безпеки й конкурентоспроможності; інклюзивне зростання задля стимулювання високого рівня зайнятості в економіці й забезпечення соціальної і територіальної єдності в суспільстві. До того ж на національному рівні держави-члени повинні трансформувати свої національні й регіональні системи ведення бізнесу за вищеназваними стратегічними цілями так, щоб вони сприяли впровадженню досягнень передового досвіду й smart-спеціалізації. Відтак концепція «розумної» спеціалізації набула офіційного статусу в ЄС.

Зазначимо, що підґрунтя ринкової smart-спеціалізації заклав ще А. Сміт, який у своїй фундаментальній праці зазначив, що можливість обміну завжди приводить до поділу праці. Відтак межа поділу праці, її спеціалізації має визначатися розміром ринку [3, с. 79]. Спеціалізація до того ж іманентна економічній вигоді, що виявляється у формі економії затрат праці для товаровиробника і у зниженні ціни на товар для споживача.

За визначенням авторів національної доповіді «Інноваційна Україна 2020», «розумна» спеціалізація – це нова концепція регіонального розвитку, яка поєднує промислову та інноваційну політику і покликана сприяти ефективному та дієвому використанню державних інвестицій за рахунок зосередження на сильних сторонах регіону, що й становлять власне спеціалізацію регіону [4, с. 193]. На думку Я. Бжуски і Я. Пики, «розумна» спеціалізація – це виявлення унікальних функцій і активів кожної країни і регіону, підкреслення конкурентних переваг кожного регіону і зосередження уваги регіональних партнерів на баченні майбутніх досягнень [5, с. 362]. За визначенням М. Федяєвої, smart-спеціалізація – це індустріальна та інноваційна система для регіональних економік, яка має на меті продемонструвати, як державна політика, ринкова кон'юнктура а також політика в галузі досліджень, розробок та інвестицій в інноваційні процеси можуть впливати на економічну, наукову і технологічну спеціалізацію регіону, а отже, на його продуктивність, конкуренто-спроможність та економічне зростання [6, с. 87–88]. Слушною є думка, що smart-спеціалізація вказує на можливість ре-

гіону генерувати нові види діяльності шляхом виявлення пріоритетів локальної концентрації та агломерації ресурсів [7, с. 56].

На відміну від звичайної спеціалізації, smart-спеціалізація передбачає планомірність дій, тому що включає процес відбору найбільш привабливих секторів і видів економічної діяльності, підбір інноваційних технологічних рішень для забезпечення розвитку в середньостроковій перспективі.

Виходячи з рекомендацій щодо формування стратегій розвитку smart-спеціалізації в країнах-членах ЄС [8], ми розробили концепцію розвитку «розумної» інтенсивної спеціалізації фермерських господарств.

Smart-спеціалізація фермерських господарств повною мірою узгоджується з ієрархією стратегій економічного розвитку. Так, стратегічні виклики сьогодення загострили проблеми гарантування продовольчої безпеки в світі, забезпечення якості продуктів харчування, підтримки зайнятості на селі, підвищення ефективності використання усіх складників ресурсного потенціалу, збереження довкілля тощо. У світовому вимірі чільне місце у розв'язанні цих проблем відведено малим і середнім фермерським господарствам.

Перехід на модель «розумної» спеціалізації передбачає розуміння фермерами ринкового механізму. Державна політика при цьому має спрямовуватися на підтримання інноваційно-орієнтованих фермерів, стимулювання підприємництва на селі для того, щоб у найефективніший спосіб використовувати наявні ресурси, розвиваючи сільську економіку на регіональному рівні на засадах реалізації компетентностей людей та інформаційних інноваційних технологій виробництва й збуту готової продукції.

До основних напрямів розвитку smart-спеціалізації фермерських господарств необхідно віднести:

- ✓ розвиток сильних сторін і конкурентних переваг господарств, що сформовані завдяки регіональним особливостям і умовам ведення сільського господарства;
- ✓ державна підтримка залежно від стратегічних пріоритетів розвитку агропродовольчого сектора економіки на національному та/або регіональному рівнях;
- ✓ державна підтримка інноваційного підприємництва на селі;
- ✓ стимулювання інвестиційної діяльності на селі;
- ✓ стимулювання залучення заінтересованих осіб до інноваційно-інвестиційних процесів в сільськогосподарському виробництві.

Реалізація цих завдань має свої особливості на кожному рівні ієрархії економічної системи.

На рівні фермерського господарства вони здебільшого зводяться до аналізу сильних і слабких сторін, пошуку вільних ринкових ніш, впровадженні інноваційних технологій виробництва.

На регіональному рівні потрібно оцінити потенціал інноваційного розвитку сільгоспвиробництва, сформувані загальне бачення розвитку економіки регіону та аграрного сектора зокрема, визначити пріоритети, за якими буде надаватися державна підтримка, а також сформувані кола заінтересованих осіб, менеджерів та відповідальних за ухвалення рішень і моніторинг досягнення стратегічних цілей.

На державному рівні smart-спеціалізація передбачає стратегічну спеціалізовану диверсифікацію. Лейтмотивом при цьому виступає підприємницький хист. Його результат – це певного роду інновація, що покликана сформувати сильну сторону фермерського господарства. Іншими словами, фермер має чітко усвідомити, що для забезпечення найвищого економічного результату його продукція має характеризуватися унікальними ознаками, зумовленими його власним талантом, регіональними особливостями або набором факторів виробництва в умовах інформаційної асиметрії. Відтак «розумна» спеціалізація сприяє інтенсифікації виробництва, і на відміну від традиційного державного планування, в інтерактивному режимі формує полюси регіонального

розвитку. Завданням органів державної влади при цьому є створення умов для здійснення і погодження вибору smart-спеціалізації, здійснення моніторингу кластерного розвитку з погляду обраної на рівні регіонів спеціалізації, визначення потреб у державній підтримці та об'єктів державного регулювання [9, с. 264]. Наприклад, стратегія розвитку аграрного сектора економіки України «3+5» передбачає стимулювання органічного виробництва, субсидування малих фермерів та інші програми стимулювання розвитку окремих напрямів виробництва, що можуть створювати продукти з доданою вартістю та нові робочі місця, підвищення цінності землі та інтелектуальної спроможності ринку, поштовх для розвитку дрібних господарств шляхом розширення прав оренди, інтенсифікацію виробництва на Півдні України завдяки розвитку зрошувальних та меліоративних систем тощо. Для виконання цих завдань потрібно забезпечити якісне функціонування інноваційної системи на базі інтеграції науки, виробництва, освіти, влади і громадського суспільства.

За вільних ринкових умов і незбалансованої державної політики фермерські господарства розвиваються в умовах жорсткої, часто недосконалої конкуренції. Критерієм оптимізації галузевої структури є максимум прибутку, що призводить до монокультурного агровиробництва, часто нераціонального, екологічно-незбалансованого земле- і природокористування. Вироблена продукція є типовою, а економічний ефект формують за рахунок цінового механізму, оптимізації витрат і податкових платежів (рис. 1).

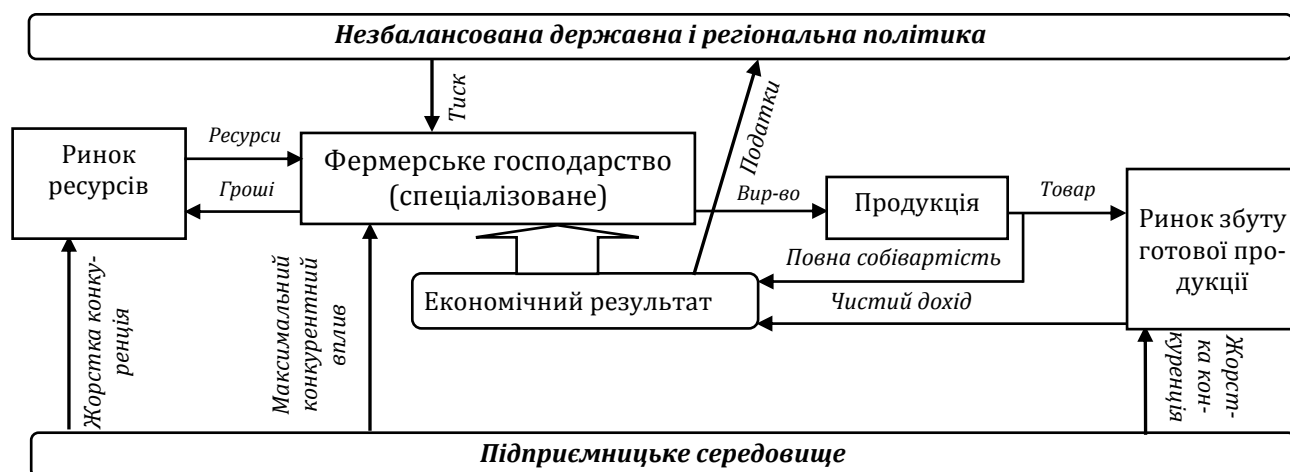

Рис. 1. Ринкова система підприємницької діяльності фермерських господарств

Джерело: розроблено автором

В умовах переходу до smart-спеціалізації фермерське господарство стає інноваційно-орієнтованим, а держава всіляко сприяє інноваційно-інвестиційній діяльності, трансферу інновацій в агровиробництво, стимулює збут нішевої сільгосппродукції. Порівняно з фермерськими господарствами традиційного типу, «розумно»-спеціалізовані мають додаткові переваги за рахунок меншого конкурентного тиску, що також позначається на вищому економічному ефекті від використання землі, праці й капіталу (рис. 2).

Розвиток smart-спеціалізації фермерських господарств має базуватися на дотриманні основних принципів (табл. 1).

Так, базою smart-спеціалізації на рівні фермерських господарств є спеціалізація сільськогосподарського виробництва, метою якої є максимізація ефективності використання наявних ресурсів і досягнення конкурентних переваг на ринку за рахунок ефекту масштабу. Одночасно фермери здійснюють підприємницький пошук нових методів виробництва і збуту продукції, активно взаємодіючи з науково-дослідними установами, закладами вищої освіти, консалтинговими агентствами й дорадчими служба-

ми. Поряд із цим вони самі продукують інноваційні рішення на основі набутих нових знань та підприємницького хисту. Усі ці інновації мають бути спрямовані на раціональне господарювання, уникаючи «хижацького» використання землі, інших природних благ і трудових ресурсів.

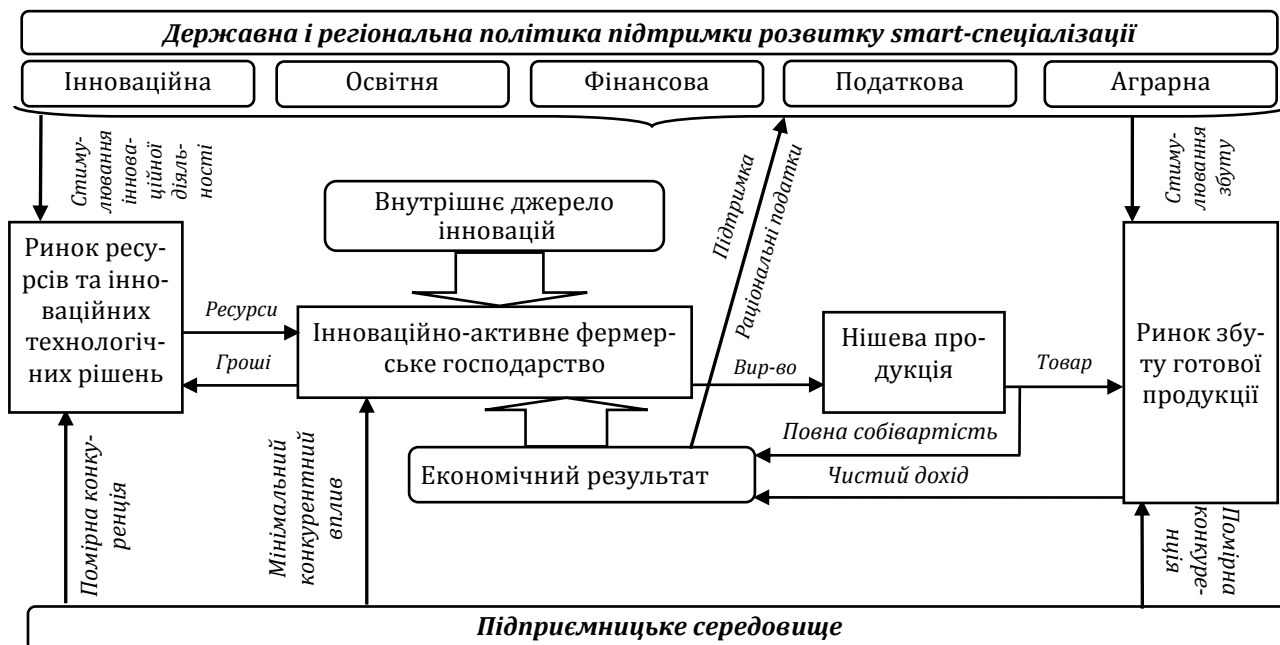

Рис. 2. Концептуальна модель розвитку фермерських господарств за умови переходу до smart-спеціалізації

Джерело: розроблено автором

Таблиця 1. Принципи smart-спеціалізації фермерських господарств

Мікрорівень	Мезо- і макрорівень
Спеціалізація виробництва	Пошук спеціалізації на рівні регіонів
Підприємницький пошук	Стимулювання інноваційної діяльності
Інноваційність	Використання наявних технологій
Економічна ефективність	Інтенсифікація міжрегіональної взаємодії
Соціальна ефективність	Відкритість
Екологічна збалансованість	Кластеризація

Джерело: узагальнено автором

На галузевому, регіональному й загальнодержавному рівнях перехід до smart-спеціалізації передбачає пошук відносно унікальної спеціалізації для кожного регіону шляхом виявлення раціонального сполучення ресурсів і ринкових можливостей. Державна політика до того ж має бути спрямована на селективну підтримку інноваційного підприємництва, віддаючи перевагу винятково тим раціоналізаторським рішенням, що не завдають шкоди економіці, екології та соціуму. Для цього застосовують принцип відкритості й публічності ухвалених рішень. Спеціалізовані регіони повинні бути залучені до активної міжрегіональної взаємодії шляхом формування замкнутих ланцюгів створення додаткової вартості. Зважаючи на те, що сільське господарство, на відміну від промисловості, значно обмежене в асортименті продукції, а розподіл ресурсного потенціалу відбувається за природно-економічними зонами, межі яких не збігаються з адміністративно-територіальним поділом України, доцільною є кластеризація фермерських господарств за продуктовою ознакою.

До інструментів smart-спеціалізації фермерських господарств доцільно віднести: цифровізацію агробізнесу, інноваційні агротехнології, органік-індустрію, державні інтервенції інноваційної продукції, підготовку кадрів для фермерства.

Організаційними формами реалізації політики smart-спеціалізації є кластери в агропродовольчій сфері, замкнені ланцюги створення додаткової вартості, мережеві форми кооперації фермерських господарств, продуктова інтеграція, залучення фермерів до агротехнопарків, національних технологічних платформ, стартапи тощо.

Розроблення державної та регіональної стратегії розвитку фермерства на засадах smart-спеціалізації необхідно здійснювати в п'ять етапів. На першому етапі аналізують інноваційний потенціал агровиробництва регіонів, оцінюють рівень асиметрії розвитку продуктивних сил, наявність ринкової інфраструктури та ринкових бар'єрів. На другому етапі формують загальне стратегічне бачення розвитку сільського господарства в регіоні, визначаючи місце й роль в фермерських господарств. На третьому етапі визначають цілі розвитку smart-спеціалізації, базуючись на сильних сторонах природно-ресурсного і підприємницького потенціалу регіону. Четвертий етап передбачає визначення чітких індикаторів оцінювання рівня розвитку smart-спеціалізації та досягнення поставлених цілей. На п'ятому етапі розробляють конкретний план дій, узгоджують регіональні стратегії із загальнодержавною.

Очевидно, що малі і середні фермерські господарства не в змозі конкурувати з великими сільськогосподарськими підприємствами чи агрохолдингами. Тому конкурентні основні стратегії лідера, челенджера або послідовника для них є недоступними. Натомість раціональним за умови переходу до smart-спеціалізації є маркетингові стратегії нішера (рис. 3).

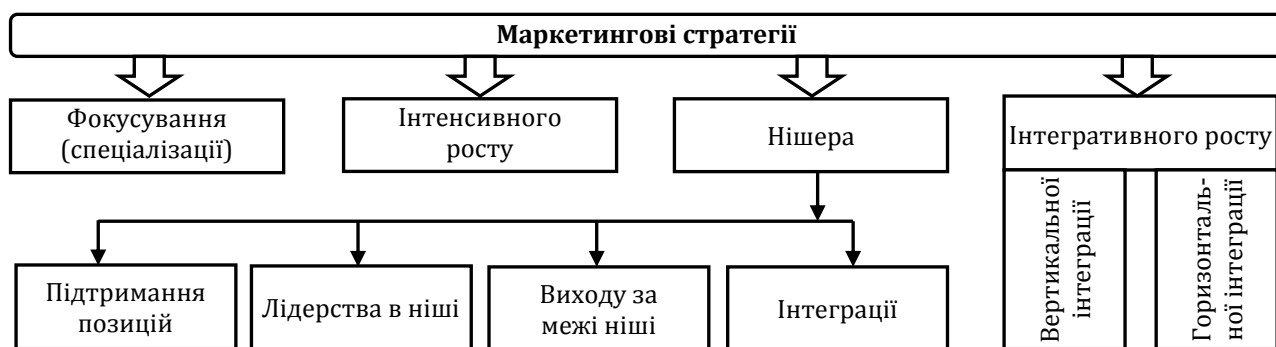

Рис. 3. Основні маркетингові стратегії розвитку фермерських господарств в умовах smart-спеціалізації

Джерело: розроблено автором

Так, основною стратегією фермерських господарств залишається фокусування, метою якої є спеціалізація на виробництві декількох видів сільськогосподарської продукції для формування конкурентних переваг за ціною і витратами. Водночас фермери повинні застосовувати стратегію інтенсивного росту, що передбачає інтенсифікацію виробництва, підвищення ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу.

Застосування «розумної» інтенсивної спеціалізації дає змогу фермерському господарству сфокусувати свої зусилля на тому сегменті ринку, який залишився поза увагою лідерів або був знайдений/створений самим фермером. При цьому присутність у ніші є виправданою, якщо вона задовольняє таким умовам [10, с. 194]: потенціал зростання, прибутковість, низька привабливість для конкурентів, відповідність можливостям господарства, спроможність відстояти свої ринкові позиції. Очевидно, що коли фермерське господарство зайняло нішу, то слід застосовувати стратегію підтримання позицій або боротьби за лідерство в ній; інакше – вдатися до стратегій виходу за межі ніші або інтеграції. Що стосується стратегій інтегративного росту, то фермери можуть їх застосовувати доволі обмежено через брак коштів. Відтак найбільш імовірною є горизонтальна і вертикальна кооперативна інтеграція (створення кооперативів фермерських господарств), некооперативна вертикальна інтеграція (виробнича контракт-

тація) та корпоративна горизонтальна й вертикальна інтеграція у випадку ініціативи з боку великих інтегрованих суб'єктів господарювання.

Smart-спеціалізація фермерських господарств створює можливості для їхньої інтеграції з науково-дослідними інститутами й закладами освіти. Формами організації таких відносин є реалізація на базі фермерських господарств спін-аут і спін-оф компаній. Так, інтегрований суб'єкт господарювання може створити або укласти угоду з господарством спін-аут, фінансуючи його інноваційний стартап та/або надаючи для цього частину матеріальних і нематеріальних активів, водночас зберігаючи права на інтелектуальну власність. На думку П. Цибульова і В. Корсуна, вітчизняні наукові установи можуть заснувати або на договірних засадах співпрацювати зі спін-оф компанією, яка розробляє нову технологію та/або освоює виробництво інноваційної продукції, що базується на результатах наукових досліджень наукової установи [11]. Спін-оф підприємство самостійно або через посередників реалізує на ринку інноваційну продукцію, а наукова установа отримує роялті, згідно з попередньо укладеним договором.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Підвищення ефективності використання земельних ресурсів фермерських господарств є стратегічною задачею агроекономічної науки і практики. Розвиток спеціалізації фермерських господарств має базуватися на принципах: раціонального використання наявних земельних, трудових і матеріально-технічних ресурсів; створення й реалізації стрижневих компетенцій господарства залежно від наявного потенціалу; економічно-соціально-екологічно ефективного виробництва тієї продукції, що користується попитом на ринку.

Водночас одним із сучасних і найбільш ефективних інструментів підвищення ефективності фермерських господарств та використання земельних їх ресурсів є перехід господарств на модель smart-спеціалізації. Під smart-спеціалізацією фермерських господарств ми розуміємо інноваційно-орієнтовану систему просторового планомірного розвитку соціально- й екологічно-збалансованого сільськогосподарського виробництва конкурентоспроможної продукції, що до того ж охоплює цілеспрямований процес виокремлення в результаті поділу суспільно-розподіленої праці галузей і видів економічної діяльності, які характеризуються однорідним випуском, техніко-технологічним забезпеченням і кваліфікацією персоналу, і супроводжується підвищенням ефективності використання земельно-ресурсного потенціалу в довгостроковій перспективі.

Перспективою подальших розвідок у цій царині є розробка стратегії smart-спеціалізації фермерських господарств, визначення нішевих напрямів сільськогосподарського виробництва за регіонами України.

Список літератури

1. Foray D. Smart Specialisation : the Concept. URL : http://opcompetitiveness.bg/images/module6/files/26/99_Foray_Sofia.pdf
2. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth / Communication from the Commission from 03.03.2010. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=en>.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / под ред. П. Н. Ключкина. Москва : Эксмо, 2007. 960 с.
4. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. Київ : НАН України, 2015. 336 с.
5. Бжуска Я., Пика Я. Розумна спеціалізація регіону. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : Проблеми економіки та управління*. 2012. № 749. С. 362–366.

-
6. Федяєва М. С. «Розумна» спеціалізація як інструмент трансформації національної економіки (теоретичний аспект). *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 26-1. С. 87–92.
 7. Сучасні соціально-економічні проблеми теорії та практики розвитку економічних систем / відпов. ред. О. В. Панухник. Тернопіль : ФОР Осадца Ю. В., 2016. 204 с.
 8. Smart Specialisation Platform / European Commission. URL : <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-guide>.
 9. Дунаєв І. В. Ціннісні цілі модернізації регіональної економіки крізь призму принципу «розумної спеціалізації». *Аналітика і влада*. 2014. № 9. С. 260–266.
 10. Гаркавенко С. С. Маркетинг. Київ : Лібра, 2008. 720 с.
 11. Цибульов П. М., Корсун В. Ф. Про комерціалізацію результатів досліджень науковими інститутами України. *Наука та інновації*. 2011. Т. 1. № 2. С. 45–53.

References

1. Foray, D. (2012). Smart Specialisation: the Concept, available at: http://opcompetitiveness.bg/images/module6/files/26/99_Foray_Sofia.pdf.
2. Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth / Communication from the Commission from 03.03.2010, available at : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=en>.
3. Smith, A. (2009). *Issledovanie o prirode i prichinakh bogatstva narodov*. [Study on the nature and causes of wealth of peoples]. Moscow : Eksmo. Russian.
4. Heiets, V. M. (ed.) (2015). *Innovatsiina Ukraina 2020 : natsionalna dopovid*. [Innovative Ukraine 2020: National Report]. NAS. Kiev. Ukraine.
5. Bzhuska, Ya. and Pyka, Ya. (2012). «Intelligent specialization of the region». *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha» : Problemy ekonomiky ta upravlinnia*, 749, pp. 362–366.
6. Fediaieva, M. S. (2018). «"Intelligent" specialization as an instrument for the transformation of the national economy (theoretical aspect)». *Prychornomorski ekonomichni studii*. vol. 26-1. pp. 87–92.
7. Panukhnyk, O. V. (ed.) (2016). *Suchasni sotsialno-ekonomichni problemy teorii ta praktyky rozvytku ekonomichnykh system*. [Modern socio-economic problems of the theory and practice of economic systems development]. FOP Osadtsa Yu. V. Ternopil. Ukraine.
8. Smart Specialisation Platform, available at : <http://s3platform.jrc.ec.europa.eu/s3-guide>.
9. Dunaiev, I. V. (2014). «Valuable goals of modernizing the regional economy through the prism of the principle of "reasonable specialization"». *Analityka i vlada*, no. 9, pp. 260–266.
10. Harkavenko, S. S. (2008). *Marketynh*. [Marketing]. Libra. Kyiv. Ukraine.
11. Tsybulov, P. M. and Korsun, V. F. (2011). «On the commercialization of research results by Ukrainian scientific institutes». *Nauka ta innovatsii*, no. 1(2), pp. 45–53.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2018 р.